

# UČITELJSKI TOVARŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto v tiskarnici in po pošti 2 gl. 50 kr., za pol leta 1 gl. 30 kr. nov. dn.

Tečaj II.

V Ljubljani 1. aprila 1862.

List 7.

## Zakaj je na Kranjskem še toliko slovensko-nemških ljudskih šol?

Vsakemu umnemu domorodcu se mora čudno zdeti, ako prevdari, da na čisto slovenski zemlji pri sedanji omiki pravega domorodnega jezika še vendar toliko število slovensko-nemških šol nahajati se more! Zares, to se kaj malo strinja s sedanjim napredovanjem našega slovstva! Vzrok tega ste pa veči del naše slovensko-nemške šolske knjigi „Abecednik“ in „Praktična slovensko-nemška gramatika“, ktere se rabite še po vseh tistih ljudskih šolah, ki se sicer slov.-nemške imenujejo, akoravno je njih učni jezik v resnici čisto slovenski. Take šole nimajo nikakor pravega namena, da bi nemščino gojile; učitelji v takih šolah tratijo s tem le sebi in mladini zlati, dragi čas, in vse to le zavoljo gole mehkužne navade, ker se jim nemščina v teh knjigah nekako ponuja in sicer zraven prav mikavnih in za nemščino tečnih vaj. Kar se človek dobro privadi, tega se tudi težavno odvadi, in taka se godi sedanjim slovenskim učiteljem pri vsi njihovi dobri volji, ktero imajo za pravo omiko slovenskega slovstva. Take spotikljeje in ovire podpirajo pa še celó nekteri drugi gospodje, kteri pri očitnih preskušnjah ozirajo se na tanko na šolske knjige, in učitelju tudi vse naj manjše izjemke pri šolskih knjigah za pedagogične pregreške štejejo. — Mislim, ako bi iz sedanjega — sicer za slovensko-nemške šole izverstnega — „Abecednika“ napravila se dva natisa, kakor nam je že naš „Tovarš“ v svojem tretjem letašnjem listu omenil, bi potem pač bolj veselo pričakovali in se terdno nad-

jali, da bi se to prenapeto število slov.-nemških šol na Kranjskem zelo zelo zmanjšalo, in še celó marsikteri nemškutarski učitelj bi potem mogel ravnati se po določeni slovenski knjigi. Pervi in zadnji del sedanjega prav dobrega „Abecednika“ naj bi z nekolikimi preuredbami ostala, samo nemščina naj bi se nadomestila s tečnim učilom kazavnega poduka povzetim iz našega skerbnege „Tovarša“. Po taki preuredbi bi se mogli nadjati, da bi naše šolstvo po deželi čversto napredovalo, kakor tirjajo sedanje okoliščine našega naroda, — in naša nadepolna mladina bi se brez vse zmešnjave učila v ljubem maternem jeziku, kakor kažete tudi sedanje lepe nove berili. V tej važni zadevi pa bi ne bilo prav, da bi se še dalje pomišljevalo in dolgo posvetovalo; ta reč je že sama na sebi preočitna. To zelo važno in močno veliko potrebo mora vsaki sedanji domoljubni učitelj, pa tudi vsaki drugi pametni človek spoznati.

Pri neki priložnosti sem vendar slišal premožnega gospoda tako le napčno govoriti: „Ako se bo v naši zdaj na višji stopnji uterjeni glavni šoli samo slovenščina tvarila, bodo dotični gosp. učitelji kaj malo opraviti imeli, in tudi moji otroci bodo le malo šolskega praha s slovenščino napravili, ker mislim, da se bodo še kaj več učili, kakor samo krajnsko, kar že brez šole dobro umejo“. Prašam pa: Ali bi ne bilo prav, ko bi se otroci takih premožnih staršev še zraven slov. učnega jezika posebej, razun šolskih ur, na domu ali v šoli v zaželenem ptujem jeziku spridom podučevali? — Tako bi se njih otroci v šoli in doma lepo in primerno izobraževali, pa tudi učiteljskim dohodkom bi se po taki poti nekoliko pripomoglo. Naj bi se tedaj ta reč prevdarila in kmali izveršila!

*M. Jupel.*

## Kerščanska odreja.

(Dalje.)

a) Očetje in matere, rejniki in rejnice naj se vsaj zavolj otrok že z začetkom njih življenja vsega greha skerbno varujejo, ter hudo nagnjenje v sebi premagujejo. Žalostna skušnja velikrat uči, da otroci od svojih staršev ali pa dojnic že po kervi prvo pripravo k vsem tistim grehom in zraven naravnega še neko sosebno nagnjenje k tistim spačenostim in hudobijam zadobé, katerim so starši ali pa dojnice najbolj

vdani. Če so pa starši ali pa rejniki in rejnice, ki z otroci že z začetkom njih življenja opraviti imajo, k molitvi, vdaji v božjo voljo, krotkosti, pohlevnosti, sramožljivosti, pravičnosti, zmernosti nagnjeni, s tem tudi otroci prvo pripravo k tem čednostim v svoje serca zadobivajo. Pa ne da bi kdo mislil, da bi zavolj tega potlej ne bilo veliko skerbí treba, ali da bi potlej nobeno pohujšanje otroka spriditi ne moglo; temuč s tem je le rečeno, da se tako pot k čednostim pri otrocih polajša, in da se njih serca za te čednosti nekako pripravne storé. — Pa tudi po živežu, ki ga otroci prve leta, zlasti prve tedne in prve mesce od mater ali dojnic vživajo, se nekako nagnjenje k dobremu ali pa k hudemu vcepi v serca otrok, po tem kakor so zlasti tisti čas matere ali druge rejnice — krotke, pohlevne in zderžne, ali pa jezi in drugim strastim in slabostim vdane.

b) Ko otrok toliko odraste, da reči okoli sebe bolj razločuje, pa predin se še pameti zavé ali govoriti more, naj že oče ali rejnik, še sosebno pa mati, rejnica ali pesterna z otrokom večkrat k molitvi poklekne, ter svoje roke in oči pobožno k Bogu povzdiguje; ker otrok takó rad posnema, kar nad svojo materjo, rejnico ali pesterno vidi, in bo tako že v zgodnji mladosti nekako nagnjenje do molitve zadobil, še predin bo vedil, kaj se pravi moliti. Porečeš: Kako se bo to zgodilo, dokler še pameti nima? Lej, če tudi pameti nima, pa če se nad kamnom udari, vpije; če pa ti kamen udariš, se nad kamnom jeziš ali maščuješ, bo utihnil — ker ima že spačenost v svoji naturi, že dopadajenje nad maščevanjem, predin še vé, kaj je maščevanje. Ako to že umé, kar je spačenega, naj tudi to umé, kar je dobrega; in kakor po taki neumni izreji nagnjenje do maščevanja, nagnjenje do hudega zadobi in redí, pa po zgorej omenjenem lepem ravnanji nagnjenje k dobremu zadobi in redí. — Ako se ti tudi to tukaj povedano kaj novega zdi, je vender že stara, od učnikov že davno spoznana in od skušnje potejena in spričana resnica. Po takem načinu se prvo seme strahu božjega v mlade serca vseje, in se pot pripravlja in polajša, da se v prihodnje še bolj strah božji vkorenini v sercih otrok.

c) Kadar otroci že k pameti prihajajo, naj starši, rejniki in učniki svojo največo skerb v to obračajo, da se otroci čedalje bolj vadijo, Boga spoznati, ljubiti in ča-

stiti, ter njegovo častljivo ime vselej spodobno in s častjo izrekovati; naj toraj tudi sami z vsem spoštovanjem in veseljem od Boga govorijo. Naj jim večkrat pokažejo proti nebu, sedežu njegovega veličastva, in naj jih spomnijo, da ondi prebiva, ki vse vidi, vse sliši, vse vé, kar se tukaj na zemlji godi, da naj se toraj varujejo, kaj storiti, kar Bog prepoveduje. Da jih Bog vidi, naj se še posebno takrat opomnijo, kadar bi utegnili kaj slabega ali prepovedanega storiti, se jeziti, ne vbogati, se ustavljati ali odgovarjati. Če jih k dobremu opominjate, jim nikar ne pravite: Te bodo pa ljudje hvalili, čislali ali obražali, obdarovali, ali kaj takega; ampak le to jim recite: Bog te ljubi, te je ljubil, še predin si zanj vedil, o kakó te bo še le rad imel, če rad vbogaš, rad moliš, rad v cerkev hodiš in se lepo zaderžiš, če to ali to storiš i. t. d. Tako naj se otroci vadijo strahu božjega, da se zavolj Boga hudega zderže in dobro delajo. Vprašal je nekdaž Bog Jeremija preroka: „Jeremija, kaj vidiš“? In on mu odgovori: „Vidim čuječo šibo“. Prečudna šiba, ojstrejši kot vse šibe staršev, ki nikdar ne počiva, temuč je stegnjena nad vse zanikerne služabnike božje, nad vse malopridne kristjane. Če otroci to čuječo šibo božjo po Jeremijevo pred očmi imajo, bojo pač veliko boljši, kakor pa če se bojé le šibe staršev in rejnikov, ktera prevelikrat počiva ali pa se le napčno in nepravi čas rabi.

d) Naj se sercé otrok zgodaj začne pripravljati za prebivališče svete ljubezni božje, v altar, na kterem naj vedno sveti ogenj čiste ljubezni gorí in plamení. Da se to doseže, naj rejniki in učenci tako ravnaajo: Naj otrokom posebno božje lastnosti prav živo razkladajo, in večkrat zraven pristavijo, da ima Bog vse dobre, vse najboljše lastnosti, in pa tako, da nad njim v nobeni lastnosti ni nič pomankljivega, da je bil neskončno dober ali popolnoma sam od sebe od vekomej, da je še zdaj ravno tako popolnoma, in da bo takó popolnoma večno in nespremenljivo ostal. Naj jim dopovejo, da vse, kar je dobrega, lepega in ljubeznjivega na svetu, ni nič proti neskončni dobroti, lepoti in ljubeznjivosti božji. — Saj že dobrega, pravičnega, resničnega, usmiljenega in ljubeznjivega človeka na svetu ljubimo; koliko bolj, kako nezmereno nam gre po takem ljubiti Boga, ki je nar pravičniši in resničniši, nar svetejši in modrejši, nar dobrotljiviši in ljubeznjiviši!

— Naj jih opomni, da Bog človeka nikakor ni potreboval, ker je sam v sebi neizrekljivo srečen, in vendar nas je stvaril, zato, da bi bili z njim tudi mi srečni. In ko smo mu bili nezvesti, nam je po svoji neskončni milosti prizanesel, da bi nam ne bilo večno terpeti; in dasiravno smo slabe, revne, zanikerne stvari, nam je poslal svojega edinorojenega sina, da je iz ljubezni do nas terpel in umerl, ter nas večne nesreče, večne pogube odrešil; da nas še vedno in vsak dan z neštevili dobrotami na duši in telesu obdaruje, še nar večno srečo, večno zveličanje pa nam je obljubil in pripravil v prihodnjem življenji. — Da se po takem popisovanji še bolj gotovo ljubezen do preljubega Boga v srcih otrok vneme, naj rejnik tudi vpiče otrok večkrat zdihne: O kako ljubeznjiv si ti, moj Bog! Kdor koli te pozna, te mora ljubiti, ter samega sebe pozabi, da tebe ljubi. V ljubezni do tebe mi nič ne manjka — brez ljubezni do tebe mi manjka vsega!

Ljubi rejniki in učenci! le pomislite in pogledjte! kako lahko s takim ravnanjem serca otrok za sveto ljubezen zamorete pripravne storiti; in če so se ljubezni božji vdale od prve mladosti, je veselo upanje, ki ga daja sv. Duh, da bodo na tej poti tudi ostale — zakaj: „Kar se mladeneč navadi, od tega tudi star ne odstopi“ (Prip. 22, 6.). — In če so otroci privajeni na vsegavpričnost božjo misliti povsod, in če je od druge strani njih serce za ljubezen božjo vneto, je to dvojno močna podpornja pravega strahu božjega otrokom za njih celo življenje.

(Dalje prih.)

## Tečno učilo.

### K a z a v n i p o d u k.

#### P t i c e.

**S n o v a.** Kuretina, prepelica, vrana, kavka, sraka, vran, žolna, kukavica, papiga, štoklja, kljunač, žerjav, lastovka; slavec, škerjanec, šinkovec, vrabec, škorec, kos, kanarček, senica, cizek, lisec, tašica, strešek, postojna, veliki skopec, sokol, jastreb.

**U č b a.** Imenujte vso kuretino! kaj nam kuretina daje? — Prepelica je pišetu podobna; spomladi pride iz Afrike v naše

kraje; živi po žitnem polji, in gre jeseni zopet nazaj v daljne kraje. Prepelica poje „pet pedi“. — Vrana je večja kot prepelica; je črna, ali siva, nektera tudi zelena; pobira tudi zernje, pa tudi žužke in merhovino. Pregovor pravi: „Vrana vrani ne izkljuje oči“. — Kavka je vrani podobna, samo da je bolj črna. Kavka rada krade svitle reči. — Sraka je črna, po trebuhu in po plečih pa bela; gnjezdo dela po visokih drevsah blizu hiš; pobira žužke, črve in sadje, — pa tudi gre po jajcih in mladičih ptujih gnjezd. — Krokav ali vran je črn. — Žolne so črne in zelene; plezajo po drevju, ter iščejo žužkov in sadja. — Kukavica je pepelnata, po trebuhu pa belkasta; ona nima svojega gnjezda, ampak leže jajca v penično gnjezdo. — Papigo imajo nekteri le doma za kratek čas; je precej velik in lepo pisan ptič; ima močen kljun in debel jezik, zato se tudi navadi besede izgovarjati. Doma je v vročih deželah. — Štorklja dela rada gnjezdo pri hišah, ki so blizu močvirnih travnikov; je večji del belkasta, ima dolg kljun, tanak in dolg vrat in velike noge. Najraje išče žab, kušarjev in slepcov; ne brani pa se tudi kertov, miši, rib, červov, polžev, prepelic in škerjancov, če jih dobi. Štorklja je samo poleti pri nas. — Kljunač ima dolg kljun in je večidel rujav. Kljunači imajo dobro meso. — Zerjav je pepelnat; pobira zernje, žužke, polže in kače; jeseni gre v gorkeje dežele. Lastovka ima kratek kljun in dolge pa ozke perute in dolg in širok rep, kateri je vilicam podoben. Lastavka urno leta, in lovi muhe, komarje, čebele, kebre i. t. d. Lastovke gredo jeseni čez morje v gorkejšje dežele. Spomladi, ko odleze sneg in se staja sneg, pa zopet k nam pridejo. Navadna domača lastovka je po verhu černo modra, spodaj pa bela; gnjezdo dela najraje pri hišnih podstrešjih iz ila in blata. Lastovke so prav ljube in koristne živalice; ne smemo jih tedaj od hiše poditi. — Slavec je majhen sivkast ptiček, in iz med vseh ptičev najlepše poje; jeseni gre v druge kraje. — Škerjanec je rujavkast in nekoliko večji od vrabca; gnjezdo si naredi na tleh na njivi; pobira zernje, pa tudi je travo in male živalice. Škerjanec ni celo leto pri nas; spomladi, kadar je že toplo, ga zaslišimo visoko v zraku, veselo prepevaje nam ljubo pomlad oznanovati. — Šinkovci so več plemen; spomladi lepo pojejo. Nekteri neusmiljenci jih lovijo in slepe, kar je zelo hudobno in strašno neusmiljeno. — Vrabec je povsod dobro znan

ptič. Gnjezdo ima naj raje pri hišah, in je kakor šinkovec po letu in po zimi pri nas. Vrabci pobirajo in obirajo zernje, češnje, jagode i. t. d., pa tudi gosence in kebre, in nam tedaj tudi koristi. — Škorec je črnkast in belo pikast ptič; ima rumen kljun, je naj raje žužke, in se navadi tudi človeški glas posnemati; jeseni gre v ptuje kraje. — Kos je črn, ima rumen kljun, in lepo žvižga; je žužke, červe, jagode i. t. d. Tudi kos se nauči umetno peti. — Kanarček je rumen ptiček, ktere ga redé v kletkih, ker rad in lepo poje; domá pa ni pri nas, temuč dalječ od tod na kanarskih otokih. — Senica je majhna, vesela ptičica; ima kratek, okroglast kljun, močne noge in dolg rep. Senice poberó neizrečeno veliko gosenc in merčesov po drevji, in so tedaj naše velike dobrotnice. — Cizek je rumen, ali zelen, in lepo poje. Gnjezde ima naj raje na kaki jelki ali smereki. — Lisec je rujav, po trebuhu belkast, pri kljunu rudeč, po verhu glave bel, po straneh pa črn; tudi rep in perute ima černe; je rad osatovo seme; lepo poje in se tudi kaj nauči. — Tašica ima rujavkasto perje, rudečkast vrat in persi. — Strešek je prav droben rujavkast ptiček, veselo poje, in nas tudi po zimi ne zapustí. — Postojna je velika ptica roparica, pa ne je merhovine; naj raje loví zajce, jagnjeta, mlade serne i. t. d. Prebiva le po visokih gorah. — Veliki skopec ima močen kljun; je merhovino, pa tudi loví živali; je tedaj tudi ptica roparica kakor sokol. — Jastreb je rujav; jemlje kokoši in golobe. —

Ptiči se navadno razdelujejo v šest verst ali razredov; so 1. ptice pevke, post.: škerjanec, slavec, kanarček, penica, konopljišica, šinkovec, vrabec, škorec, kos, cizek, tašica, strešek, senica, lastovka, pastaričica i. t. d.; 2. kuretina, post.: gos, raca, kokoš, petelin, golob, pav i. t. d.; 3. ptice roparce post.: skopec, jastreb, postojna, sokol, sova, i. t. d.; 4. lesni ptiči, post.: krokar, vrana, kavka, sraka, žolna, kukavica, papiga i. t. d.; 5. ploskonožnice ali plavavke, post.: gos, raca, labud, taplja, i. t. d.; 6. prostonoge ali blatne ptice, post.: štoklja, čaplja i. t. d.

### Ž i m n i c a.

Mihec je pozimi ptiče na žimnico lovil. Oče so mu sicer to veselje dovolili, zato ker je ptiče zelo rad imel, in jih je

tudi vso zimo lepo oskerboval; spomladi pa jih je zopet spustil, da so šli prosto prepevat in gnjezda delat po zelenih vertih in gojzdi. — Vsaki dan zvečer je hodil gledat na žimnico po ptičih; nekega dne zvečer pa vendar pozabi na žimnico, in ne gre gledat, če se je kaj vjelo. Drugi dan zagledajo oče skozi na pol zmerznjeno okno, da je na žimnici ptiček, in se ne gane. Oče precej uganejo, kaj se je zgodilo; pokličejo tedaj Mihca, in mu pokažejo ubogo živalico. Deček se ustraši, postane rudeč v lica, in ne vé, kaj bi rekel. Oče ga ojstro posvaré, in mu tudi prepovedó, da odslej ne sme več žimnice nastavljati in ptičev loviti, ker je ubogega vjetega ptička pustil po noči na mrazu, da si ni mogel pomagati, in je mogel tako neusmiljeno zmerzniti. — Mihec se zeló kesá, da je bil premalo skerbén, in potem nikoli več ni lovil in zapiral ubogih ptičkov. Spomnil se je tudi besed, ktere je v šoli slišal:

*Naj lepše bode ptiček pel,  
Če zunaj letal bo vesel.*

## Iz zgodovine kerščanske ljudske šole.

(Dalje.)

Potem so napredovali do težjega, do pisanja na papir ali pergament. \*) Pisali so s terstom, ki je bil obrezan, kakor naše peresa. Da so verste na ravnost pisali, so narisali črte s svinčnikom (paragraphus), od tod je imé paragraf, kar prav za prav verstico pomeni. Opomnimo še, da so stari le naše velike čerke pisali (unciales), ker so bile po spominkih po palcu — uncia — dolge, in da so tako imenovane manjše čerke še le pozneje po hitropisju se začele. Za nar večjo popolnost v pisanju je veljala urnost, to je, da je kdo tako hitro pisal, kakor hitro je drugi govoril, kar se je pa le moglo doseči po okrajšavah in samovoljnih znamenjih.

Dokler je Rim ohranil priproste in resnobne navade, niso računanja nič kaj obražali. Ko se je pa s bogastvom vsililo, so mu nekteri očitali, da ljudstvo spriduže. Rimljani in Greki so se posluževali desetiške sostave. Kot znamenja števil so oboji

\*) Papir pa ni bil takšen, kakor je pri nas navaden, ampak se je napravljval iz znotranje kože od zeli — papiros — ki je ob reki Nila v Egiptu rastla.

rabili čerke abecedne. Rajtali so večjidel iz glave, poočitovali so si pa s persti, ali z enkrat eno, ki jo je Pitagona našel l. 584. p. K. in pa z računsko desko. Poslednja — še dandanašnji pri Polacih in Rusih v navadi — je bila razdeljena v več spahov, v ktere so kamenčke pokladali. — Kitajci imajo v ta namen od nekdanj slonove koščene oblice na dratu nabrane. — V prvem prahu je bil kamenček enota, v drugim desetica in tako naprej do naj višjih števil. Priprosto ljudstvo se je učilo le dveh poglavitnih rajtb, soštevanja in odštevanja, in si je vedilo povsod pomagati. Pa menda tudi imenitni Rimljani niso bili v računanju zelo najdeni, kajti Juli Cesar je moral iz Aleksandrije poklicati izvedenega moža, ki je koledar popravil.

V svetnih šolah v rimskem cesarstvu pa tudi skoraj brez dvombe po cerkvenih šolah je bila mladost v razrede razdeljena. Kvinktilijan imenuje dva razreda, v ktera so bili učenci po njihovem napredovanju razdeljeni. Če je bilo veliko učencov, je imel učitelj podučitelja, ali pa so mu zmožnejši učenci pomagali. Tudi so v šolah pri starih oestro strahovali. Kadar so učenci kaj pregrešili, jih niso ne le oestro grajali, ampak so jih tudi s sibo našeškali; včasih, se v pa, da so pridne tudi obdarovali. Neki Verij, ki je podučeval tudi Avgustove vnuke, je za darilo odmenil bukve posebno velike cene, za ktere so se učenci poskušali. Da se pa tudi manjših spodbudil ni manjkalo, se lahko verjame.

(Dalje prih.)

## Kratek obris godbine povestnice.

(Dalje.)

V 17. stoletju so se orgle močno zboljšale. Mojster Henning v Hildesheim-u je našel napete mehove (Spannbälge), kateri so še dandanašnji naj bolj v navadi; Kristijan Förner sapno tehtnico (Windwage); Andrej Werkmeister enakomerno razdeljenje temperature pri vbiranju orgel in glasovirov. Zdaj še le je zginil iz orgel tako imenovani „volk“, t. j. tresenje nevbranih glasov. Mojsteri Kasparini, oče in sin (l. 1624. — 1745.) in bratje Silbermann so si pridobili veliko slavo. Bogomir Silbermann (r. 14. jan. l. 1683., † 4. avg. l. 1723.) je izdelal v 45. letih l. 1708. — 53. dve in štirideset orgel, deloma prav velic. Orgle v stolni cerkvi v

Strasburg-u je začel mesca decembra l. 1716., ter jih je do-delal mesca avgusta l. 1726. Njegovo poslednje in skoraj da tudi naj lepše delo so orgle v katoliški cerkvi v Draždanah.

Znamenit mojster je bil Josip Serassi (r. l. 1750., † l. 1807.), kateri je v Bergamu postavil dvoje nasproti stoje-če orgle na 84 spremenov, ki jih je po skritem mehanizmu združil. Njegov sin Dragotin, r. l. 1780. je postavil l. 1808. velikanske orgle na 86 spremenov v mestu Komo.

Bedos de Celles je spisal l. 1768. imenitne bukve, v katerih je na tanko popisal izdelovanje orgel. Poleg teh bukev je izdal slavni profesor Töpfer v Vinarii (Weimar) l. 1855. preimenitno delo te verste, katero je obogatil s svojimi po tru-dapolni poti tridesetletnega poskušanja pridobljenimi skušnjami in matematičnimi dokazi.

Med izdelovavci orgel novejšega časa se posebno odliku-jejo: Friderik Walker v Ludvigsburg-u na Bavarskem, ki je izdelal nekaj zelo velikih orgel celo na Rusovsko, p. v Pe-trograd, Helingfors, Reval, Kegel i. t. d. Tudi Kardinal Havlik je po tem mojstru l. 1855. dal izdelati nove velikanske orgle za stolno cerkev v Zagreb. Velikana vseh velikanov pa je l. 1856 postavil ta mojster v stolno cerkev v Ulm-u, orgle s čveterimi manuali, z dvema pedaloma in na 100 spremenov, katerih podperstniki se tako lahko igrati dajo, kakor pri kakih malih orglicah na kakih 10 spremenov. Sapo daje 12 lesenih omaric, v katerih se natanjčno zapirajoči krov gori in doli pre-mika (Kastenbälge). Piščal imajo te orgle 6.286, izmed kte-rih naj večja na čelu orgel stoječa je s podnožjem vred 40' dolga in ktere diameter meri 2'. Visoke so vse orgle 92', in široke 42' württemberske mere.

Friederik Ladegast v Weissenfels-u je l. 1857. iz-delal imenitne in velikanske orgle s štirimi manuali in dvema pedaloma v stolno cerkev v Merseburgu, ktere so si prisvojile veliko slavo ne le v Evropi, temuč celo iz Amerike jih je l. 1859. neki izveden organist ogledat in poskusit prišel.

Friderik Haas v Kloster-Muri na Švicarskem, Fri-derik Schulze v Pavlinceli († l. 1860.), Janez Peter-nel v Seligenthal-u, Bukov v Hirschbergu, Ibach v Barmenu so znatni mojstri o izdelovanju orgel sedanjega časa.

Pervo poskušnjo, orgle z lokomotivom skleniti, je storil l. 1838. angleški duhoven Birkett. Naredil je orgle na so-

paro (Dampforgel) na 8 spremenov. Dandanašnji se nahajajo take orgle na vseh velikih američanskih parovozih. V kristalni palači v Londonu stojе paro-orgle, imenovane „Calliope“, ki imajo čedno uverstene podperstnike. Kadar soparna moč za □' 100 funtov doseže, se sliši teh orgel glas 12 angleških milj dalječ. V Novem Orleansu imajo „kalijopo“ namesto zvo-  
nov.

(Dalje prih.)

## Pravopisje v ljudskih šolah.

(Konec.)

Kar se je v prvem razredu že učilo, to se mora v drugem razredu ponavljati. Zraven se vzame popolnoma raba velikih začetnih čerk. Poglavitno vodilo razdelovanja besed v zloge je treba v tem razredu bolj na tanko razložiti, ker ni zmiraj zadostno in se večkrat ne vé, kako se v govorjenju beseda prav loči. Tedaj naj se učencom pové, kako se beseda razdeli, ako je med samo glasnicami ena ali pa več ločljivih soglasnic. Tudi poglavitne neločljive soglasnice, ktere se skupaj k naslednjemu zlogu jemljejo, naj se jim povejo. \*) Ravno tako naj se jim tudi razloži, da se zložene besede ločijo, kakor so sestavljene i. t. d. Da bi se učenci navadili razdelovanja besed v zloge, je treba, da se od začetka vse take vaje zlagajo, posebno naj se to stori, kadar jih učitelj pokliče k tabli, da spisano narekovanje popravljajo. Kterikrat pa naj se jim dajo besede cele narekovavne vaje spisati in po zlogih razdeliti, postavim: „Na-še živ-lje-nje je krat-ko“.

Potem pridejo vaje mehkih in terdih soglasnic b-p, d-t, g-h, k, ktere se posebno na koncu besed celó enako glasé. Razločijo se, ako se beseda podaljša.

V tretjem razredu se vse ponavlja, kar se je že podučevalo v poprejšnjih razredih. V tem razredu se mora ta poduk, kolikor je mogoče, dokončati, ker to je zadnji razred, iz katerega učenci po kmetih potem stopijo v odločeni stan. Naj se toraj vadijo, da soglasnice l — v, s — z, š — ž, lj in nj v pisanju prav rabijo. V sredi besede in na koncu besede se v zategnjenih zlogih soglasnica e navadno glasi kakor v; v

\*) Poglavitne neločljive tihnice so: lj, nj, bl, cl, čl, dl, gl, hl, kl, pl, sl, tl, br, cr, čr, dr, gr, hr, kr, pr, sr, tr, cm, čm, gm, hm, km, dn, gn, kn, pn, cv, čv, dv, gv, hv, kv, tv, ps, pt, sk, sp, st, šč. Pis.

breznaglasnih in skračenih zlogih pa se na koncu besed al kakor *ov*, — *el* in *il* pa kakor *u* zgovarja. \*) Tihnice *lj* in *nj* rabimo namesto *l* in *n* pred glasnico, ali pa za glasnico, katero hočemo posebno mehko zgovoriti; razločuje se po dobrem zgovoru. Treba je toraj učence posebno pri branju iz bukev napeljevati, da vsaki glas v besedi pristojno izgovarjajo, zraven pa jih pridno vaditi v pisanju takih besed. Na koncu besede se tudi soglasnice *s* — *z*, *š* — *ž* enako glase; razločujemo jih, kakor druge soglasnice, ki so si podobne, po podaljšanju besede in pa po dobrem izgovoru. Tudi naj se pové učencom, da v potegnjених zlogih pišemo glasnice *á, é, í, ó, ú*, — v skračenih pa *à, è, ì, ò, ù*, da vejo saj v branju pomen teh znaminj. Konečno naj se vzame v tretjem razredu še vaja ločnic, in sicer naj prvo pika, potem prašaj in klicaj, in za temi še le ostale.

Sploh ima učitelj v tretjem razredu vedno veliko prilležitosti, da vadi svoje učence v tem predmetu, če le vé šolske nauke lepo skupaj vezati, in pri enem poduku tudi družega lepo strinjati. Kar sem pa že omenil, ponovim še enkrat, kar v malih šolah vodila ne izdajo, izdala bo pridna vaja učencov in pa modro ravnanje učiteljevo.

Fr. Gerbic.

## P a š n i k.

**Eno je potrebno.** Stvarnik je človeka vstvaril, da bi bil srečen na tem in na unem svetu. Dal mu je zmožnosti, ktere mu pomagajo doseči njegov pravi namen. Kakor se veja, ki je od debla odlomljena, posuši in sadú ne rodi, tako je tudi človek, če se odloči od korenine svojega namena — stvarnika. — Že pri otrocih je treba skerbeti, da se vedno bolj napeljujejo na pravo pot in odvrčajo od nasprotnega človekovega namena. Imenitna skerb za izrejo pa je izročena staršem in učenikom. Posebno naj učeniki pomislijo, da še ni vse storjeno, če mladino vadijo navadnih šolskih predmetov. — Če hoče učenik otroke prav izrežati, je pred vsem potrebno, da jim je on sam pri vseh okoliščinah svilla luč — lepi izgled. To je podlaga, brez ktere bi bilo vse drugo piškavo. Srečna je mladina, če ima nad svojim učenikom lep izgled, in zeló je nesrečna, če je nje učenik le najemnik ali tlačan brez Boga in prave vere. — Dober učenik dóbi vedno dosti priložnost, da svoje učence za dobro vnema. On naj jih

\*) Ker se ta soglasnica v pisanju tolikokrat rabi, posebno pri glagolih v priložaju preteklega časa, bo učitelj primoran pri narekovavnih vajah že v nižjem razredu otroke sploh opomniti, da besede, pri kterih se na koncu *v* sliši, pišemo namesto *v* soglasnico *l*, ako se v podaljšanju besede *l* sliši. Pis.

vedno spominja, da Bog vse vidi in vé, kar koli kdo stori. Zraven pa naj jih tudi vadi, da radi in lepo molijo. Ko se namreč moliteveni čas približa, naj se učenik vstopi na mesto, ktero je za molitev odločeno. Učenci naj že na njegovem resnobnem obrazu berejo, kaj morajo storiti. Učenik naj učence kratko opomni, da slabo opravljena molitev ni Bogu všeč, in da nam nič ne koristi. Potem naj se enoglasno in počasi moli. — Tudi cerkveno leto naj se obrača učencem na dobiček. Lepo je, če učenik vsako saboto in vsaki delapust svoje učence spomni, da naj nedeljo in praznik spodobno praznujejo, kakor storé dobri ljudje, in kakor se spodobi kristjanu. Prederznem se reči, da veliko manj bi bilo mlačnih in slabih praznovavcov ob nedeljah in praznikih, če bi se že njezna mladina napeljevala in spodbujala za lepe kerščanske navade. Skerbni učenik tudi rad učence praša, kaj so kaj slišali in se naučili v cerkvi. — Tudi pri drugih okoliščinah in primerljivejših pobožni učenik svoje učence vedno obrača na prave misli. — Ko poleti pripeka solnce, in bliža se huda ura, naj se otroci opomni na bližno nesrečo, ktero le božja moč od nas odverniti more. Enako naj se otroci napeljujejo na dobre misli pri drugih nevarnostih in nadlogah.

Prav koristno je tudi, ako se šolska mladina kake bratovščine vdeležuje, post. bratovščine sv. Cirila in Metoda i. t. d.

Nikar naj kdo ne misli, da bi s takimi pobožnimi vajami tratil šolski čas; pobožni duh v šoli prinaša le neprecenljivega dobička njemu, mladini in vsi soseski.

Nepotrebno bi bilo, ako bi popisoval vse priložnosti, ktere naj bi učitelj obračal na pobožnega duha svojih učencov. Pristavim še besede našega presv. učenika: „Iščite naj poprej božjega kraljestva in njegove pravice, vse drugo vam bo priverženo“.

*L. Belar.*

## Šolska roba.

### Slovnikiške vaje.

1. Zapišite nekaj imen, ktere se s samoglasnicami začenjajo!

Apo, abotnež, igla, igra, ogenj, oglje, oreh, oblak, okrog, okno, orel, um, uho, ujec, uljak, ura i. t. d.

2. Zapišite nekaj enozložnih imen, v katerih je samoglasnica na sredi!

Bog, blisk, bil, bič, ber, berv, berst, boj, bol, brat, brod, brus, cvet, čast, dan, dar, ded, del, dob, god, gaj, glas, glad, gost, grad, grah, greh, hlad, hleb, hram, hrib, hrom, hud, jug, klas, klet, klin, klop, kost, lah, led i. t. d.

3. Naredite iz teh le soglasnic besede, pa tako, da bote namesto pik postavljali primerne samoglasnice:

V. s, č. s, l. s, p. č, kr. s, v. lk, l. č, klj. č, m. č, m. h, m. d, ml. n, p. d, r. d, r. g, s. r, s. l, sn. p, s. d, sm. h, sv. t, d. m, v. r, v. z, z. b, z. l, zr. k, z. v, zv. n, ž. l. —

4. Zapišite nekaj besed, ktere se začenjajo s soglasnicami bl, pr, pl, pr, dl, dr, tl, tr, sl, sr, sp, sk, st, št, zd, zl, zr, žr, gl, gr, kv, hr, kl, kd! (Teh soglasnic v branji ne ločimo.)

5. Zapišite nekaj besed, ktere naj se končujejo s končnicami — ija — ev, — ava, — ba, — oba, — an, — nja, — ina, — lo, — ar, — ota, — ež, — ost, — stvo, — štv, — šče, — ec, — ač, — ak, — nik, — ka!

Podertija, žetev, država, širjava, kurjava, svečava, strežba, tožba, služba, svetloba, tesnoba, meščan, teržan, košnja, prošnja, skušnja, govedina, glavina, voznina, slovenščina, gotovina, ogrinjalo, obutalo, pisar, ovčar, mesar, kozar, sladkota, dobrot, toplota, sitnež, škrtlež, tepež, mladost, starost, žalost, obilnost, ljudstvo, zidarstvo, človeštvo, devišstvo, deteljše, sternišče, kosiše, platiše, pivec, lovec, rivec, klanec, kovač, krajač, bradač, kerhlač, korenjak, vojščak, sernjak, sodnik, sklednik, ročnik, svečnik, močnik, pevka, rejenka, šivanka, pečenka i. t. d.

6. Zapišite te le stavke boljše v pisnem jeziku: „Gvava me boli.“ „De-kva gre po vada.“ „Nesi ščiro na pos!“ „Ali je kobiva kaj piva? Ni piva, je nazaj šva.“ „Medves je hus.“

7. Preberite te le pregovore, in poišite in zapišite imena, ktere so v edinem, v dvojnem in v množnem številu: Lenuhu kruli rad glad po trebuhu. — Ako bi ljudje ne merli, bi že davno svet poderli. — Za staro vero, stare ljudi in star denar naj ti bo vselej mar! — Bog je človeku dve ušesi, pa samo ene usta dal, da bi učesi bolj rabil kot usta. Brez gnoja ni prosa. — Zobje so, hleba ni. — Bolje bobova slama, kakor prazne jasli. — Česar oči ne vidijo, serce ne poželi. — Česar nimaš v glavi, moraš imeti v petah. — Darovanemu konju ne glej zobov. — Med je dober, vendar perstov ne snej! — Z eno roko daje; z dvema rokama pa jemlje. — Izba ima dve okni, pa ene vrata.

8. Povejte te le stavke naj pred v dvojnem, potem v množnem številu: Jelen hitro teče. Žena pere in šiva. Nit se ne terga. Peč je vroča, in prijetno sope. Leto je dolgo, pa hitro mine.

## Uganka \*) in zastavica.

Veš, Tonče, po 15 kr. ali po 5 petek ali grošev je plačal vinogradnik svoje delavce, in sicer tako le: Pervemu je dal 1 petico t. j. en denar, — drugemu 1 desetico in 1 petko t. j. dva denarja, — tretjemu 3 petke (ali morda 2 šestici in 1 groš) t. j. tri denarje, četrtemu 1 šestico in 3 groše t. j. štiri denarje, in petemu je dal 5 grošev t. j. 5 denarjev.

Tonče! ker pa res znaš dobro rajtati, izrajtaj mi še to le: Moj oče so včeraj sto kož prodali in sicer troje baže. Ovčje so prodali po pol goldinarja, telečje po 5 gold. in volovske po 10 gold. Dobili pa so za nje ravno sto goldinarjev. Zdaj pa povej: Koliko je bilo ovčjih, koliko telečjih, in koliko volovskih kož?

Jan. Kogej.

\*) Takih ugank nam je mnogo gospodov poslalo. Škoda, da ne moremo vseh natisniti!

# Imenozlaga (etymologie) farnih vasi na Kranjskem.

(Dalje.)

Hötitsch = Hotič = goltič = vas v golti ali votlini.

Hrastje = vas v hrastju.

Hrenovic: znabiti od hren = kreša, ali pa Meerretig; tedaj vas, kjer rada kreša rase; ali pa, kjer je poprej kak knezji hrenov selnik bil; ali pa od grenka sol.

Hyperlabacum = Verhnika: samo očitno = terg verh poglavitnega kraja t. j. Ljubljane.

S. Jacobi etc. samovidno.

Jantschberg = Janče (nar težavniši zlage); verljivo okrajšano iz Jávence: od javno ali očitno, ker je ta gora skoro od vseh strani očitna ali javna (offen).

Jauchen (Ihan); korenina meni neznana. Morebiti se je prvi naselnik Ihan imenoval. Od jug to ime ne more priti. Vendar bi utegnilo to ime tudi popačeno biti iz vihani v hni (gni). Tedaj je zvediti lega vasi.

Javor — Javorje — Jesenice od drevesa jesen (Esche).

Jéžica od jezov, ki so zavolj okrajšanja in varovanja savskega mosta narejeni.

Sv. Janez v dolini — sv. Jošt etc. — Idrija = Viderga (vderga); glej predej!

Ig — Jug — vas proti jugu poglavitnega kraja t. j. Ljubljane.

Insula Werth = Mati božja na Jezeru. (Od iz in zer | zreti) = izzér, jezer-o = Ausfluss.

Ipava: verljivo: Lipava? (eine schöne Gegend).

Kovor: od k (zu) in vor (vreti = einfließen), tedaj Zufluss, ker namreč Bistrica tukaj k Savi vre.

Kaltenfeld = Studeno: staroslavjansko in serbsko = kalt; tedaj je nemško ime prav.

Kamna Gorica, Kamnik, samo očitno.

Kanker = Kokra = od reke Kokra in to ime od kerk vrat; glej predaj zlago rek.

Karner-Vellach = Koroška Bela: od rečice Bela; glej zlago rek.

Kerka (Obergurk) od kerk = vrat; glej predej.

Kerško (Gurkfeld) od tesnobe kraja, ktera se tam začne.

Kerstetten = Češnica: znabiti od čes, ako morebiti čez leži; težko pa od imena češnja.

Knežak (Grafenbrunn); glej predej.

Kolovrat: od okoli in verteti, ker se vas okoli gore vertí.

Kopajne, ker se je vas pričela v kopajnu, t. j. kjer so pred zemljo še le kopali namest orali.

Koprivnik, kjer so pred le koprive rasle, ali kjer je bil neobdelan, malo rodoviten svet.

(Dalje prih.)

## Novice.

Slavnoznani skladavec serbskih narodnih pesem gosp. Kornel Stankovič razglša, da bo izdal vse serbske narodne cerkvene pesmi, ki jih je nabral in v notah harmonično spisal, ter bo izdajanje to začel z „liturgijo sv. Janeza Krisostoma“. Cena s 6 gold. 50 kr. je silno nizka, in želeti je, da se iskreno podpira to národno početje. „Nov.“

**Iz okolice mariborške.** Kaj je tudi krivo, da ima prava slovenska beseda protivnike? Tega so krivi tudi nekteri učitelji. — Bil sem v šoli, kjer učenci še precej dobro beró, pa ne razumé, kaj. To pa je zato, ker so nekteri naši učitelji še taki, ki se nikoli niso učili pismenega slovenskega jezika. Kar pa kdo sam ne razumé, tudi drugim razkladati ne vé. V šoli, kjer se berila le mehanično blebetajo, odnesejo učenci malo prida za to, kar v življenji potrebujejo. Toda brez zamere, dragi bratje, ker razjasnujem naše pogrške! Tudi jaz nisem brez njih, in nič bi mi ne merzelo, ako bi mi jih kdo z lučjo razodel, in prav veselo bi jih odpravljaj. Saj je „Tovars“ naš srednik, kteri vse rad paravnuje. Z Bogom!

J. Dr. Vlasténski.

**Iz Ljubljane.** Tudi „Tovars“ pozdravlja pravične določbe, ktere se nahajajo v sl. ministerskem ukazu pret. m. zastran vpeljave slovenskega jezika v sodnijah slovenskih pokrajin. „Tovars“ pa tudi prav živo naroča, da bi vsi domoljubni slovenski učitelji po deželi 1) našemu kmečkemu ljudstvu razlagali lepe pravice slovenskega jezika, 2) da bi v šoli in drugod podučevali in kazali, kako se postavno in razumljivo sestavljajo slovenske javne pisma in vloge, in 3) da bi učitelji, kolikor je dovoljeno, tudi sami — sebi in drugim — vse pisma spisovali po slovenski, ter ošlatljivo kazali in pričali, da slovenski jezik ni nezmožen in nesposoben za naše vradnije i. t. d. — Pomočne knjige, ktere naj bi učitelji pri spisovanji rabili, so: a) Deutsch-slovenisches Wörterbuch ali slovník, ki ga je na svitlo dal preč. knežškof Anton Alojz Wolf (na prodaj pri Lerherji v Ljubljani); — b) Grammatik der slov. Sprache Bl. Potočnik-ova, 2. natisa, ktera je posebno primerna za tiste, ki so nemškega jezika bolj navajeni, kakor slovenskega (na prodaj pri Gerberji v Ljublj.); — c) Slovenska slovnica za Slovence Ant. Janežič-eva (na prodaj pri Lerherji); — č) Spisje za slovensko mladino A. Praprotnik-ovo (na prodaj pri Gerberji).

### Premembi v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofii. G. Blažu Kuhar-ju, namestniku pri mestni glavni šoli pri sv. Jakopu v Ljubljani, je podeljena nova učiteljska služba pri devici Marii v Polji. — G. Jožef Letnar, učitelj v Komendu, je umerl. R. I. P.

Odgovorni vrednik:  
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:  
Jož. Rudolf Milic.